

П. В. Жук

Туристично-рекреаційна сфера Карпатського регіону України в умовах воєнного стану

Підкреслено одне з провідних місць туристично-рекреаційної сфери серед стратегічних цілей розвитку областей Карпатського регіону України. Наведено дані щодо сформованої мережі засобів колективного та індивідуального розміщування туристично-рекреаційного профілю в регіоні. На основі матеріалів опитування суб'єктів туристично-рекреаційної діяльності Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської та Чернівецької областей проаналізовано вплив широкомасштабної військової агресії росії в Україні на туристично-рекреаційну сферу регіону. Визначено характер і динаміку кількісних змін у використанні засобів колективного та індивідуального розміщування та у фінансово-економічних результатах діяльності туристично-рекреаційних закладів регіону. Охарактеризовано зміну режиму функціонування їх в умовах воєнного стану та роль у вирішенні проблем прийому вимушено переміщених осіб. Зазначено обвальне падіння традиційної туристично-рекреаційної активності населення з початком широкомасштабних воєнних дій, стійку тенденцію до погіршення фінансових результатів діяльності закладів туристично-рекреаційної сфери, загрози та соціально-економічні наслідки припинення роботи закладів стратегічно важливої для регіону туристично-рекреаційної сфери, а також можливості її відновлення в повоєнний період.

Ключові слова: туристично-рекреаційна сфера, Карпатський регіон, засоби розміщування, суб'єкти туристичної діяльності, воєнний стан.

Постановка проблеми. Туристично-рекреаційна сфера є однією з традиційних і стратегічно важливих для економічного розвитку Карпатського регіону України. Водночас вона є дуже вразливою стосовно безпекових чинників, зокрема воєнних. Початок широкомасштабної військової агресії російської федерації в Україні поставив перед туристично-рекреаційною сферою регіону гострі виклики та загрози, вплив яких потребує дослідження.

Аналіз останніх досліджень. Якщо питання розвитку туристично-рекреаційної сфери регіону до широкомасштабної військової агресії достатньо широко представлені в роботах низки науковців, зокрема В. Кравціва, В. Євдокименка, О. Гулич, І. Кучинської, Н. Паньків та ін., то її вплив на діяльність туристично-рекреаційних закладів регіону в наукових публікаціях практично не висвітлювався.

Метою статті є аналіз наявних та очікуваних наслідків військової агресії рф на території України для туристично-рекреаційної сфери Карпатського регіону.

Основні результати дослідження. До широкомасштабної російської військової агресії туристично-рекреаційна сфера в областях Карпатського регіону України розглядалася як одна з пріоритетних сфер економічного розвитку. У Стратегії розвитку Львівської області на період 2021-2027 років їй відведене місце як одній з п'яти головних стратегічних цілей. У Стратегії розвитку Чернівецької області на період до 2027 року пріоритетною стратегічною ціллю визначено підвищення конкурентоспроможності регіону шляхом сталого розвитку сільського господарства, переробної промисловості та туризму. У Стратегії розвитку Івано-Франківської області на 2021-2027 роки розвиток туристично-рекреаційної сфери розглядається як одна з операційних цілей стратегічного напрямку 1 «Конкурентоспроможна економіка на засадах смарт-спеціалізації». У Регіональній стратегії розвитку Закарпатської області на період 2021-2027 років розвиток туристичної та оздоровчої сфери включено до переліку операційних цілей стратегічної цілі 2 «Прискорення досягнення конкурентоспроможності та інноваційності регіональної економіки».

Підстави для відведення туристично-рекреаційній сфері ролі одного з найвагоміших драйверів економічного розвитку регіону зумовлювалися наявністю

вагомого природного та історико-культурного потенціалу рекреації, особливостями регіону, значна частина території якого є гірською і потребує орієнтування на сумісні зі специфікою природно-екологічних умов гір види економічної діяльності, зокрема туристично-рекреаційну, зростанням попиту на її послуги, популярністю Карпатського регіону як провідної туристично-рекреаційної дестинації України, розвитком її інфраструктури. Наприклад, за кількістю колективних засобів розміщування та кількістю осіб, які в них перебували, показники Карпатського регіону перевищували середні по країні (табл. 1).

Таблиця 1

Забезпеченість колективними засобами розміщування, 2019 р.

Регіон	Чисельність наявного населення		Кількість колективних засобів розміщування		Кількість осіб, які перебували в колективних засобах розміщування	
	тис. осіб	%	од.	%	тис.	%
Україна	41902,4	100,0	1626	100,0	4604,9	100,0
Карпатський регіон, всього	6035,2	14,4	266	16,4	852,0	18,5
Закарпатська область	1253,8	3,0	59	3,6	102,4	2,2
Івано-Франківська область	1368,1	3,3	64	3,9	166,8	3,6
Львівська область	2512,1	6,0	130	8,0	533,9	11,6
Чернівецька область	901,6	2,1	13	0,8	48,9	1,1

Джерело: складено автором за [1].

За наявною класифікацією до колективних засобів розміщування належать готелі та аналогічні засоби розміщування кількістю місць 30 або понад [2] (готель – підприємство будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, що складається із шести і більше номерів та надає готельні послуги з тимчасового проживання з обов’язковим обслуговуванням; аналогічні засоби розміщування – підприємства будь-якої організаційно-правової форми власності, що складаються з номерів і надають обмежені готельні послуги) [3]; інші колективні засоби розміщування, зокрема приміщення, призначені для відпочинку; спеціалізовані засоби розміщування, зокрема оздоровчі (лікувальні і оздоровчі заклади, в яких надають послуги з розміщування); табори праці та відпочинку.

Водночас протягом останніх десятиліть стрімко розвивався сегмент індивідуальних засобів розміщування, в яких надається обмежена кількість місць (менш як 30). Фізичні особи – власники або орендарі індивідуальних засобів розміщування надають послуги з тимчасового розміщування (проживання) без державної реєстрації їх як суб’єктів підприємницької діяльності, однак вони зобов’язані у визначеному законодавством порядку подавати органу відповідної податкової служби декларацію про дохід, отриманий від надання таких послуг, і вести книгу реєстрації мешканців.

За наявними даними та матеріалами інтернет-порталів і рекламних оголошень, у Львівській області діє близько 560 засобів розміщування, які надають туристичні, відпочинкові і санаторно-курортні послуги. З них – 397 засобів готельного типу (246 готелів, 11 готелів-ресторанів, вісім готельно-ресторанних комплексів, сім готельно-відпочинкових комплексів, шість мініготелів, два торгово-готельні комплекси, а також готельно-оздоровчий комплекс, готельно-розважальний комплекс, парк-готель, бутік-готель, кафе-готель, готель-оселя, домашній готель,

готель-різорт; 60 хостелів; 45 мотелів). Туристичні послуги надають також чотири спеціалізовані засоби розміщування: туристичний комплекс, туристичний кемпінг, турагенція, гірськолижний комплекс. Спеціалізуються в наданні санаторно-курортних послуг 37 засобів розміщування: 33 санаторії, оздоровчо-лікувальний комплекс, оздоровчо-профілактичний комплекс, відпочинково-оздоровчий комплекс. В області діє також 55 відпочинкових засобів розміщування: 37 баз відпочинку, вісім відпочинкових комплексів, вісім пансіонатів, три дитячо-оздоровчі табори, а також ресторано-відпочинковий і гірський відпочинковий комплекси. Найявна також інформація про понад 60 індивідуальних засобів розміщування: 19 вілл, 16 гостьових будинків і дворів, 15 приватних садиб, три апартаменти, три агрооселі, дві кімнати для тимчасового проживання, бунгало, приватне помешкання, приватну оселю, кемпінг і котедж. Крім того, в області послуги з розміщування туристів і відпочивальників надають ще близько 400 приватних садиб і помешкань.

У Закарпатській області нараховувалося 511 туристично-рекреаційних засобів розміщування, з них: 23 санаторно-оздоровчі, 126 – рекреаційних, 362 – туристичні [4]. Сотні не облікованих садиб і помешкань також надають послуги з розміщення туристів і відпочивальників.

В Івано-Франківській області функціонують понад 500 туристично-рекреаційних засобів розміщування, а туристично-рекреаційні послуги в області надають ще близько 800 садиб сільського (зеленого) туризму [5].

Сотні засобів розміщування, серед яких є вісім санаторно-курортних закладів, чотири бази відпочинку, понад 120 готелів, мотелів, хостелів тощо, близько 100 інших закладів, що обслуговують туристів і відпочивальників, діють у Чернівецькій області.

У Карпатському регіоні також сформована мережа суб'єктів-організаторів туристичної діяльності – туроператорів і турагентств, які демонструють високі показники роботи. За даними Держстату України, у 2020 р. на туроператорів і турагентів з областей Карпатського регіону припадало 19,9% обслуговування в'їзних (іноземних) туристів, які прибували в Україну для проведення дозвілля і відпочинку, та 80,1% в'їзних туристів, метою приїзду яких було лікування. Їхніми послугами також користувалося 34,7% внутрішніх туристів, яким послуги були надані туроператорами й турагентами України [6].

озпочата 24.02.2022 р. широкомасштабна військова агресія росії проти України не могла не вплинути на розвиток туристично-рекреаційної сфери Карпатського регіону України. Для визначення характеру й масштабів змін у її діяльності в умовах обмеженого доступу до статистичної інформації, встановлених на період дії воєнного стану або стану війни, автором разом з іншими науковцями ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України» (Ю. Башинська, О. Григоренко, Ф. Кіпчач, І. Куліш) проведено опитування власників чи відповідальних працівників засобів розміщування в регіоні. Опитування мало на меті встановити:

1) як вплинула війна на кількість туристів, відпочивальників, що користуються послугами засобу розміщування, порівняно з аналогічним періодом минулого року?

2) чи здійснюється розміщення вимушено переміщених осіб (ВПО); який відсоток вони становлять серед обслуговуваних у період з лютого 2022 року?

3) чи надаються лікувально-оздоровчі, реабілітаційні послуги безпосередньо постраждалими (поранення, контузії тощо) унаслідок військових дій?

4) чи розглядається питання щодо припинення діяльності засобу розміщування з економічних та інших причин, викликаних війною?

Результати проведеного опитування наведено нижче.

Івано-Франківська область. Опитано 50 респондентів.

Засоби розміщування санаторного типу. Опитано сім закладів. В усіх зменшилася кількість тих, кому надано послуги. Відсоток зменшення переважно становить 30-40%, в одному випадку – понад 70%. Усі заклади приймали вимушено переміщених осіб. У період до червня частка їх становила 50-100%, пізніше зменшилася. У більшості закладів надаються послуги безпосередньо постраждалим унаслідок військових дій. Незважаючи на зменшення обсягів діяльності, тільки один санаторій припиняє роботу (з 1 жовтня 2022 р.).

Готелі. Опитано 14 закладів. Два заклади збільшили кількість обслужених, а один зберіг попередні обсяги. Один припинив діяльність з лютого 2022 р. В інших закладах кількість обслужених зменшилася на 30-70%. Три заклади припинили обслуговування в серпні-вересні 2022 р. після виїзду вимушено переміщених осіб. Частка ВПО у березні-квітні в семи закладах становила 100%, у п'яти – 60-80%, в одному – близько 40%. Станом на вересень послуги з розміщування ВПО надають тільки вісім закладів. Більшість закладів питання про припинення діяльності не ставили, два – планують відновити роботу в зимовий період, два – не визначилися, один – припинив діяльність з початку війни.

Бази відпочинку. Опитано 12 закладів. Один заклад зберіг кількісні показники обслуговування, один припинив роботу до завершення війни, інші зменшили кількість обслужених. Здебільшого зменшення становить 40-50%. Усі заклади відпочинку, крім одного, розміщували ВПО, частка яких у перші місяці війни становила 30-100%. Три заклади відпочинку надавали оздоровчо-реабілітаційні послуги безпосередньо постраждалим від військових дій. Питання про припинення діяльності розглядалося чотирма закладами: один припинив діяльність, три на час опитування ще не визначилися.

Дитячі табори. Опитано три заклади: один збільшив кількісні показники обслуговування, один заклад зменшив їх, а один обслуговував ту саму кількість дітей, що і минулого року. 90-100% обслуговуваних становили діти ВПО. Усі заклади сезонні. Питання припинення діяльності не ставиться.

Інші туристично-відпочинкові засоби розміщування. Опитано 14 закладів (садиби, апартаменти, котеджі, гостинні двори). У шести закладах кількість обслуговуваних зменшилася, у трьох не змінилася, у двох закладах вона дещо збільшилася. Два опитані заклади нововідкриті. У 12 закладах розміщувалися ВПО, частка яких у лютому-квітні досягала 100%. Станом на вересень ВПО проживали тільки у трьох закладах. Оздоровчо-реабілітаційні послуги безпосередньо постраждалим від військових дій опитаними закладами не надавалися. 11 закладів не планують припинити діяльності. Питання про закриття розглядає три заклади.

Львівська область. Опитано 50 респондентів.

Засоби розміщування санаторного типу. Опитано сім закладів. В усіх зменшилася кількість обслужених. Відсоток зменшення становив 60-70%. Усі заклади приймали вимушено переміщених осіб. У період березня-квітня частка їх становила 50-100%, пізніше зменшилася. Санаторними закладами надаються послуги безпосередньо постраждалим унаслідок військових дій. Санаторії Трускавця питання припинення діяльності не розглядають. Санаторії Великого Любена, Морщина, Шкло продовження діяльності в зимовий період ставлять у залежність від державної допомоги на оплату послуг з теплопостачання.

Готелі. Опитано 26 закладів. У жодному не відбулося збільшення кількості обслужених, у п'яти закладах збережені попередні обсяги. У трьох закладах відбулося незначне, а у 18 суттєве зменшення кількості обслужених – від 20-30 і до 90%. Усі заклади з 24 лютого приймали на обслуговування вимушено переміщених осіб. Частка ВПО у березні-квітні досягала 100%. Станом на вересень ВПО в готелях практично не розміщувалися. Готельні заклади області, крім двох, що розглядають питання про закриття на зимовий період, планують продовжувати діяльність.

Бази відпочинку. Опитано три заклади. Два заклади зберегли кількісні показники обслуговування, в одному вони суттєво зменшилися. Усі заклади відпочинку розміщували ВПО, частка яких у перші місяці війни становила до 100%. Оздоровчо-реабілітаційних послуг безпосередньо постраждалим від військових дій відпочинкові заклади області не надавали. Питання про припинення діяльності опитаними закладами не розглядається.

Дитячі табори. Опитано один заклад. Кількісний показник обслуговування в ньому незначно збільшився. У період до травня розміщували матерів і дітей з числа ВПО. Заклад сезонний. Питання припинення діяльності не ставиться.

Інші туристично-відпочинкові засоби розміщування. Опитано 13 закладів. У дев'яти закладах кількість тих, кому було надано послуги, значно зменшилася, у чотирьох зменшення було незначним. Усі заклади розміщували вимушено переміщених осіб, частка яких у лютому-квітні досягала 100%. Оздоровчо-реабілітаційні послуги безпосередньо постраждалим від військових дій опитаними закладами не надавалися. Усі заклади планують зберегти діяльність.

Чернівецька область. Опитано 45 респондентів.

Засоби розміщування санаторного типу. Опитано чотири заклади. В усіх зменшилася кількість обслужених. Відсоток зменшення становить близько 30%. Усі заклади приймали ВПО. У лютому-березні частка їх становила 50-100%. Станом на вересень послугами з розміщування ВПО користувалися тільки в одному з опитуваних санаторіїв (зменшення кількості – з близько 100 до восьми осіб). Лікувально-реабілітаційні послуги безпосередньо постраждалим унаслідок військових дій не надавалися. Один з опитуваних санаторіїв планує вимушене припинення роботи через значне погіршення фінансових результатів діяльності.

Готелі. Опитано 36 готелів та інших закладів готельного типу. Дев'ять закладів припинили (призупинили) діяльність. У 18 закладах кількісний показник обслуговування зменшився: 11 закладів вказали зменшення на 50% і більше, з них п'ять – на 80-90%. П'ять закладів працювали без зменшення і чотири зі збільшенням (на 10-30%) порівняно з аналогічним періодом минулого року кількості послуг із розміщування у. Усі готелі і заклади готельного типу надавали послуги з розміщування ВПО. У 22 закладах частка ВПО у березні-квітні становила 100%, у шести коливалася від 20 до 90%. З травня кількість ВПО зменшується. Станом на вересень послугами з розміщування вимушено переміщені особи користувалися тільки в семи закладах (кількістю від двох до 14 осіб). Два заклади приймали по кілька постраждалих безпосередньо внаслідок військових дій. Крім дев'яти закладів, що припинили діяльність у поточному році, один заклад прийняв рішення про закриття, а сім заявили про можливість вимушеного припинення роботи через зменшення обсягів послуг і значне зростання цін на енергоносії, зокрема тверде паливо.

Бази відпочинку. Опитано п'ять закладів. З них один, за результатами опитування, працював без зменшення кількості обслужених, один – зі зменшенням на 40% і три припинили роботу. Усі заклади відпочинку розміщували ВПО, частка яких у перші місяці війни становила 100%. Станом на вересень кількість вимушено переміщених осіб у двох закладах зменшилася до трьох і семи осіб. Опитані заклади відпочинку оздоровчо-реабілітаційних послуг безпосередньо постраждалим від військових дій не надавали. Один з двох опитаних закладів зазначив можливість вимушеного закриття.

Закарпатська область. Опитано 18 респондентів.

Готелі. Опитано сім закладів. В усіх відбулося зменшення кількості обслужених, яке сягало 35-90%, у середньому – щонайменше на 50%. Усі заклади (крім одного спа-готелю) з 24 лютого приймали на обслуговування вимушено переміщених осіб, частка яких у березні-квітні становила в середньому близько 80%. Станом на вересень частка ВПО за кількістю розміщених зменшилася до 10-20%. Усі опитані готельні заклади області планують продовжувати діяльність.

Бази відпочинку. Опитано три заклади. В одному закладі кількість обслужених зменшилася на 70%. Два заклади розміщували тільки вимушено переміщених осіб, частка яких до травня становила 100%, у літній період – до 30%. Оздоровчо-реабілітаційних послуг безпосередньо постраждалим від військових дій відпочинкові заклади області не надавали. Питання про припинення діяльності опитаними закладами не розглядається.

Інші туристично-відпочинкові засоби розміщування (котеджі, садиби, вілли). Опитано вісім закладів. Один заклад, як і у попередньому році, заповнений стовідсотково. У двох закладах кількість обслужених зменшилася незначно (10-15%), в одному – наполовину, у трьох – на 80-90%. Усі заклади приймали вимушено переміщених осіб, частка яких у лютому-квітні в п'яти закладах досягала 100%, у двох – 30-40%, в одному – 10%. У літній період кількість їх постійно зменшувалася, а станом на вересень 2022 р. вимушено переміщених осіб у цій категорії засобів розміщування не було. Оздоровчо-реабілітаційні послуги безпосередньо постраждалим від військових дій опитаними закладами не надавалися. Усі заклади планують зберегти діяльність.

Загалом у Карпатському регіоні України було опитано 163 заклади туристично-рекреаційного профілю, які надають послуги з розміщування. З 18 опитаних санаторно-курортних закладів в усіх зменшилася кількість розміщених порівняно з аналогічним періодом минулого року. Діапазон зменшення оцінювався в 30-70%. Один заклад уже припинив роботу. Загрозу припинення діяльності з причин, викликаних війною, вбачають ще п'ять закладів.

Опитано 83 готелі і засоби розміщування готельного типу. Шість готелів збільшили кількість розміщених, 11 зберегли попередню завантаженість, а у 65 закладах відбулося зменшення кількісних показників у середньому наполовину. Більшість готелів і закладів готельного типу приймали тимчасово переміщених осіб, частка яких у загальній кількості розміщених у період з 24 лютого до травня в більшості закладів становила 80-100%, постійно зменшуючись у травні-серпні. Станом на вересень ВПО розміщувалися менше ніж у 20 закладах. 10 закладів уже припинили діяльність, а 11 розглядають вимушену необхідність припинення (призупинення) роботи.

З 23 опитаних баз відпочинку 19 зменшили кількість розміщених. У чотирьох вона лишилася такою, як і в минулому році. Загалом зменшення становило близько 50% і підтримувалося поселенням вимушено переміщених осіб. Чотири бази відпочинку припинили і чотири розглядають питання про припинення діяльності з причин, викликаних війною.

Опитуванням охоплено також 35 інших туристично-відпочинкових засобів розміщування (садиби, апартаменти, помешкання, котеджі, вілли, агрооселі, гостинні двори тощо). У двох закладах збільшилася кількість розміщених, у чотирьох збережено попередню кількість, а у 26 відбулося зменшення кількості розміщених (також і значне). Три заклади вже розглядають питання про припинення діяльності.

Отже, можна зробити висновки, що виклики воєнного часу є дуже складними для діяльності туристично-рекреаційної сфери. Це стосується як падіння обсягів послуг, так і фінансово-економічних результатів діяльності туристично-рекреаційної сфери України, що отримують стійку негативну динаміку. Надходження від туризму до бюджетів за січень-червень 2022 р. зменшилися на чверть – з 1088,9 млн грн до 809,4 млн грн. Найбільше коштів надійшло від діяльності готелів і подібних засобів розміщування – 460,5 млн грн (зменшення порівняно з аналогічним періодом минулого року становить 30,8%). Від діяльності туристичних агентств надійшло 141,6 млн грн (збільшення на 41,0%), від діяльності туроператорів – 83,4 млн грн (зменшення на 21,3%), діяльності засобів розміщування на період відпустки та іншого тимчасового проживання – 73,0 млн грн (зменшення на 59,0%), діяльності інших засобів тимчасового розміщування –

50,2 млн грн (збільшення на 39,0%). На 16,8% зменшилася кількість платників податків і зборів, тобто туристично-рекреаційна сфера втратила 3228 платників до бюджетів, зокрема 1419 юридичних осіб.

Водночас показники суб'єктів туристично-рекреаційної діяльності в Карпатському регіоні більш позитивні. Наприклад, серед регіонів України за надходженнями до бюджету від туризму Львівська область була другою після м. Києва (сума сплачених платежів в області становила 129,9 млн грн – на 51,2% більше порівняно з аналогічним періодом 2021 р.), а Івано-Франківська – третьою (сплачено 106,2 млн грн, на 63,4% більше [7]. Однак у III кварталі, як показує аналіз результатів проведеного опитування закладів туристично-рекреаційної сфери регіону, економічні показники будуть значно гіршими. Як наслідок, частина суб'єктів економічної діяльності туристично-рекреаційної сфери вимушена буде припинити роботу.

У першому півріччі 2022 р. загалом в Україні мав місце приріст суми туристичного збору на 28,8% (отримано 89,4 млн грн надходжень порівняно з 69,5 млн грн у першому півріччі 2021 р.). Найбільший ріст проти аналогічного періоду 2021 р. зафіксовано у Львівській області – 192,7%. До бюджетів громад області надійшло 19,8 млн грн. В Івано-Франківській області сума збору зросла на 76,4% і становила 9,5 млн грн. У Закарпатській області сума збору становила 8,9 млн грн, що більше на 107,9%. У Чернівецькій області приріст збору становив 103,0% (сума збору – 0,8 млн грн) [8]. Такі прирости можна пояснити загальним зростанням туристичної активності в Україні в січні-лютому 2022 р. порівняно із січнем-лютим 2021 р. за послаблення карантинних вимог, привабливістю саме Карпатського регіону для зимових видів туризму та відпочинку, а також спрямованим на регіон великим міграційним потоком вимушено переміщених осіб у період з лютого по квітень 2022 р., прийнятим туристично-рекреаційними закладами всіх типів. З травня відбувається процес повернення більшої частини ВПО до місць постійного проживання, що за традиційно мінімальної туристичної активності, зумовленої війною, негативно позначиться на динаміці надходження туристичного збору.

Висновки. Результати проведеного дослідження свідчать:

1. З початком широкомасштабної військової агресії росії та її вторгнення на територію України туристично-рекреаційна сфера регіону перейшла в режим діяльності, зумовлений обставинами воєнного стану та характером воєнних дій. Заклади готельного типу й відпочинкові заклади забезпечували прийом вимушено переміщених осіб, частка яких у період з кінця лютого та до квітня становила до 100% усіх розміщуваних, а потім зменшувалась через повернення значної частини ВПО переважно до місць постійного проживання. Санаторно-курортні заклади в цей період також приймали вимушено переміщених осіб, частка яких становила 50-100%.

2. Робота з ВПО дещо згладила обвальне падіння через війну традиційної туристичної активності і забезпечило за перше півріччя 2022 р. заповненість засобів розміщування в регіоні на рівні близько 50% аналогічного показника минулого року. Однак такий показник сформований вищою від минулорічної (унаслідок зниження карантинних вимог) туристично-рекреаційною активністю в період до 24 лютого та великим потоком вимушено переміщених осіб у період від 24 лютого до квітня 2022 р., прийнятих регіоном.

3. З травня 2022 р. в рекреаційно-туристичних закладах регіону відбувалося постійне зменшення кількості вимушено переміщених осіб, що не компенсувалося притоком любителів літнього туризму та відпочинку. Регіон втратив і практично увесь потік іноземних туристів. Слід також зазначити, що проживання вимушено переміщених осіб здійснювалося переважно лише з певним відшкодуванням комунальних платежів і комерційного результату закладам туристично-рекреаційної сфери не приносило.

4. За таких умов надалі погіршуватимуться фінансово-економічні результати діяльності закладів туристично-рекреаційної сфери регіону, що поставить більшість з них перед необхідністю припинення діяльності. Особливі складнощі виникатимуть у холодний період року через великі витрати на теплопостачання.

5. Згортання діяльності закладів туристично-рекреаційної сфери матиме негативні соціально-економічні наслідки, оскільки тисячі працівників втратять джерело доходів. Визначимо, що чисельність зайнятих тільки в зареєстрованих колективних засобах розміщування в регіоні становила понад 21 тис. осіб (з них – близько 14 тис. осіб у санаторно-курортних і оздоровчих закладах), а загальна кількість зайнятих у рекреаційно-туристичній сфері регіону може оцінюватися в 35 тис. осіб. Втрати понесуть і бюджети територіальних громад регіону.

6. До завершення воєнних дій очікувати подолання кризового стану туристично-рекреаційної сфери регіону підстав немає. Якщо санаторно-курортні заклади можуть прийняти на лікування і реабілітацію постраждалих безпосередньо внаслідок бойових дій, а частина готельних закладів у містах регіону продовжить надавати послуги з проживання працівникам підприємств і установ, переміщеним у західні області України, то в більшості інших закладах туристично-відпочинкового профілю може очікуватися дуже значне (70% і більше) зменшення кількості обслужених порівняно з 2021 р. Змінити ситуацію певною мірою можливо через інструменти державної допомоги суб'єктам господарювання туристично-рекреаційної сфери, поширивши, наприклад, дію Порядку та умов надання компенсації за спожиті комунальні послуги під час розміщення внутрішньо переміщених осіб у будівлях (приміщеннях) об'єктів державної, комунальної та приватної власності у період воєнного стану, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 11.03.2022 р. № 261 (зі змінами та доповненнями), також на юридичних осіб недержавного сектору економіки.

7. Після повернення до мирного стану рекреаційно-туристична сфера регіону може відновлюватися достатньо швидкими темпами завдяки задоволенню відкладеного через війну попиту. Водночас слід враховувати низку чинників, які ускладнюють ситуацію: зменшення чисельності і зміна структури населення через зовнішню міграцію та інші наслідки війни; зниження рівня реальних доходів населення; зміна пріоритетів у використанні коштів сімейних бюджетів під час і після війни тощо.

8. Туристично-рекреаційна сфера залишатиметься важливою структурною складовою економіки Карпатського регіону в повоєнний період, однак обґрунтоване прогнозування змін у її структурі і динаміці стане можливим, якщо буде врахований конкретний військово-політичний, соціально-економічний, демографічний стан України та її регіонів після закінчення воєнних дій.

Список використаних джерел

1. *Регіони України 2019*: стат. зб. Київ: Державна служба статистики України, 2020. Ч. I. 276 с.
2. Порядок надання послуг з тимчасового розміщення (проживання): постанова Кабінету Міністрів України від 15.03.2006 р. № 297. *Законодавство України*: сайт. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/297-2006-%D0%BF#Text>
3. Про туризм: Закон України від 16.10.2020 р. № 124-IX. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Регіональна стратегія розвитку Закарпатської області на період 2021-2027 років. *Закарпатська обласна військова адміністрація*: сайт. 2021. URL: <https://carpathia.gov.ua/storage/app/sites/21/Economics/201001-1840p.pdf>
5. Стратегія розвитку Івано-Франківської області на 2021-2027 роки. *Івано-Франківська обласна державна адміністрація*: сайт. 2021. URL: <https://www.if.gov.ua/storage/app/sites/24/documentu-2021/10-06-2021-strategiya-rozvitku-ivano-frankivskoi-oblasti-na-2021-2027-roki.pdf>
6. Туристична діяльність в Україні у 2020 році. *Державна служба статистики України*: сайт. 2020. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/tyr/tyr_dil/arch_tyr_dil.htm
7. Податки від туристичної галузі за 01.01.2022-01.07.2022. *Державне агентство розвитку туризму*: сайт. 2022. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/chezez-viynu-nadhodzhennya-do-derzhbyudzhetu-vid-turgaluzi-skorotilisya-mayzhe-na-26>

8. Туристична статистика України. *Державне агентство розвитку туризму*: сайт. 2022. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/turzbir-v-ukrayini-za-pershe-pivrichchya-2022-roku-zris-mayzhe-na-29>

References

1. Rehiony Ukrainy 2019 [Regions of Ukraine 2019]: Statistical publication (2020). Part I. Kyiv: State Statistics Service of Ukraine. [in Ukrainian].
2. Poryadok nadannya posluh z tymchasovoho rozmishchennya (prozhyvannya) [The procedure for granting the temporary accommodation (residence) services] (2006). Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine, adopted on 2006, Mar 16, 297. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/297-2006-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
3. Pro turyzm [On tourism] (2020). Law of Ukraine, adopted on 2020, Oct 16, 124-IX. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
4. Rehional'na stratehiya rozvytku Zakarpats'koyi oblasti na period 2021-2027 rokiv [2021-2027 Zakarpatska oblast regional development strategy] (2021). *Transcarpathian Regional Military Administration*: Website. Retrieved from <https://carpathia.gov.ua/storage/app/sites/21/Economics/201001-1840p.pdf> [in Ukrainian].
5. Stratehiya rozvytku Ivano-Frankivskoyi oblasti na 2021-2027 roky [2021-2027 Ivano-Frankivska oblast development strategy] (2021). *Ivano-Frankivsk Regional State Administration*: Website. Retrieved from <https://www.if.gov.ua/storage/app/sites/24/documentu-2021/10-06-2021-strategiya-rozvitku-ivano-frankivskoi-oblasti-na-2021-2027-roki.pdf> [in Ukrainian].
6. Turystychna diyal'nist' v Ukraini u 2020 rotsi [Tourism activity in Ukraine in 2020] (2020). *State Statistics Service of Ukraine*: Website. Retrieved from https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/tyr/tyr_dil/arch_tyr_dil.htm [in Ukrainian].
7. Podatky vid turystychnoyi haluzi za 01.01.2022-01.07.2022 [Tax revenues from tourism industry] (2022). *State Agency for Tourism Development of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://www.tourism.gov.ua/blog/cherез-viynu-nadhodzhennya-do-derzhbyudzhetu-vid-turgaluzi-skorotilisya-mayzhe-na-26> [in Ukrainian].
8. Turystychna statystyka Ukrainy [Tourism statistics of Ukraine] (2022). *State Agency for Tourism Development of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://www.tourism.gov.ua/blog/turzbir-v-ukrayini-za-pershe-pivrichchya-2022-roku-zris-mayzhe-na-29> [in Ukrainian].

Zhuk P. V. Travel and recreation industry in the Carpathian region of Ukraine in martial law.

The article emphasizes one of the leading places of travel and recreation industry among the strategic development goals for the oblasts of the Carpathian region of Ukraine. It provides data concerning the established network of the collective and individual accommodation facilities of tourism and recreation profile in the region. The impact of the large-scale Russian aggression in Ukraine on the tourism and recreation industry of the region is analyzed, and the nature and dynamics of qualitative changes in the use of the collective and individual accommodation facilities and financial-economic results of the activity of the tourism and recreation facilities in the region are defined based on the survey of the tourism and recreation activity entities in Zakarpatska, Ivano-Frankivska, Lvivska, and Chernivetska oblasts. The change in their functioning regime in martial law is characterized. The article indicates the landslide drop in traditional tourism and recreation activity of the population since the beginning of the large-scale hostilities, which was compensated with the accommodation of tens of thousands of forcibly displaced persons in the tourism and recreation facilities of the region in the first months. But their number was continuously decreasing in summer 2022. The author specifies a consistent trend towards the deterioration of financial results of the activity of accommodation facilities and threats and socio-economic consequences of the shutdown of the tourism and recreation industry strategically important for the region. The extensive use of the tools for public support of the tourism and recreation industry entities is offered. The opportunities and scales of their recovery in the post-war period are predicted.

Keywords: tourism and recreation industry, Carpathian region, accommodation facilities, tourism activity entities, martial law.

Жук Петро Володимирович – кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу регіональної екологічної політики та природокористування ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України» (e-mail: pzhuk@ukr.net, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4895-7752>).

Zhuk Petro Volodymyrovych – Ph.D. (Econ.), Senior Researcher, Leading Researcher of the Department of regional ecological policy and environmental management of the Dolishnyi Institute of Regional Research of NAS of Ukraine.

Надійшло 11.09.2022 р.